

УДК 351.82:338.24:330.341(477)

Т. Вітренко-Хрустальова

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан та результативність державного регулювання інноваційного розвитку економіки України. Виділено проблемні аспекти державного регулювання інноваційного розвитку економіки. Надано пропозиції щодо напрямків підвищення результативності державного регулювання інноваційного розвитку національної економіки.

Ключові слова: результативність державного регулювання, валовий внутрішній продукт, інноваційний розвиток, економічне зростання, інноваційна діяльність, інвестиції.

Світова економіка перебуває у пригніченому стані вже п'ять років, і така динаміка може протриматися, як прогнозують експерти Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ), ще приблизно 10 років. У 2010–2011 рр. більшість уражених кризою країн світу (зокрема Україна) поступово відновили економічний розвиток, проте вже з кінця 2011 р. стало очевидним, що попереду нова смуга дестабілізації. Загалом 2012 р. характеризується нестійкою динамікою глобальної економіки – з певним похваленням на початку року та наступним гальмуванням зростання. Загальновідомо, що з кризових ситуацій світову економіку щоразу “витягували” революційні технологічні інновації, які сприяли різкому зростанню продуктивності праці, зростанню ВВП та підвищенню рівня життя населення.

Визначенню ролі держави в стимулюванні інноваційного розвитку економіки України присвятили свої публікації А. Гальчинський, В. Геєць, І. Жукович, А. Кінах, О. Ноговіцин, Ю. Рижкова, В. Семиноженко та інші [1–3]. Однак чимало питань стосовно напрямків підвищення результативності державного регулювання інноваційного розвитку національної економіки залишаються недостатньо дослідженими.

Метою дослідження є визначення результативності державного регулювання інноваційного розвитку економіки України та розробка пропозицій щодо напрямків підвищення результативності державного регулювання інноваційного розвитку економіки в сучасних умовах.

Невизначеність щодо сценаріїв розвитку глобальної економіки формує багатоваріантність розвитку економічної ситуації в Україні в середньостроковій перспективі. Динаміка зростання ВВП України у 2012 р. залишається позитивною (+0,2% [4]), проте нестійкою, із формуванням із другого півріччя низхідного тренду. Сумарний приріст ВВП за перше півріччя становив 2,6%. До того ж, у другому кварталі темп прискорився порівняно з першим – з 2% до 3% (рис. 1).

Між тим, у третьому кварталі динаміка зростання ВВП помітно погіршилася: за III квартал 2012 р., порівняно з відповідним кварталом 2011 р., ВВП зменшився на 1,3%. Як наслідок, відбулося значне уповільнення економічного зростання – 1,1% за підсумками січня – вересня 2012 р. проти 5,3% за аналогічний період 2011 р.

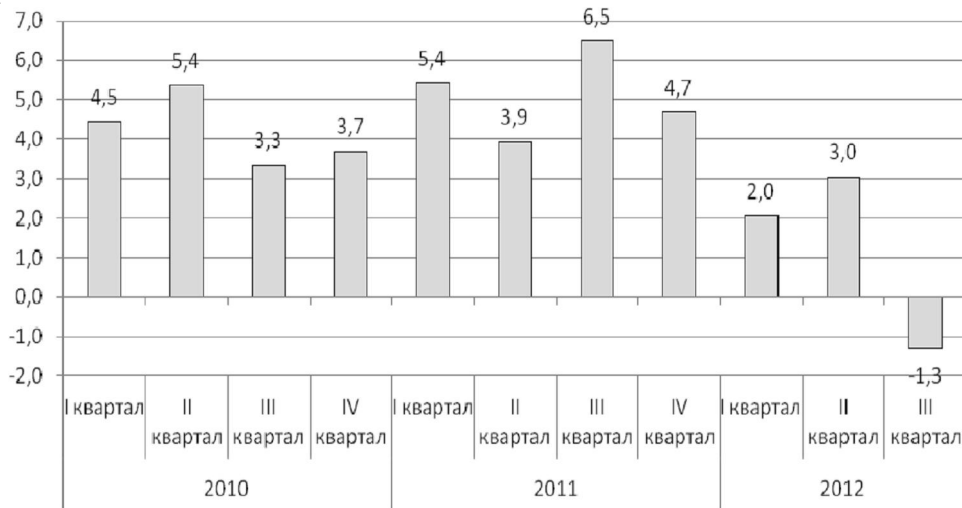

Рис. 1. Поквартальна динаміка ВВП України у 2010 – 2012 рр., % до відповідного періоду попереднього року [5]

Основний приріст створення валової доданої вартості у 2012 р. забезпечували добувна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, торгівля, транспорт та сфера операцій з нерухомим майном. При цьому темпи зростання були помітно нижчими, ніж за відповідний період 2011 р. Негативним у приріст створення валової доданої вартості у 2012 р. був внесок сільського господарства, переробної промисловості, будівництва та фінансової сфери.

Таким чином, якщо економічне зростання у 2011 р. забезпечувалось передусім виробничими галузями економіки України, у 2012 р. ситуація змінилась – приріст ВВП сформовано, насамперед, сферами транспорту і торгівлі, що пов'язано з підготовкою та проведенням Євро-2012, а також задоволенням платоспроможного попиту населення внаслідок зростання доходів. У січні – вересні 2012 р. кінцеві споживчі витрати сформували 9,5 в. п. приросту ВВП, ставши його головним джерелом. При цьому значно знизилася вага такого джерела економічного зростання, як валового нагромадження, яке за той же період зменшилося на 9,5 %. При цьому два попередні роки (2010 – 2011 рр.) зростання валового нагромадження становило понад 20%.

У 2012 р., попри помітне уповільнення динаміки економічного зростання, зберігається висока динаміка інвестиційної діяльності. За результатами січня – вересня 2012 р., освоєно на 17,0% більше капітальних інвестицій, ніж роком раніше. Водночас частка валового нагромадження основного капіталу у структурі ВВП залишається низькою. У січні – вересні 2012 р. вона становила 16,4%. Такий розподіл ВВП на користь споживання формує загрози для подальшого забезпечення розширеного економічного відтворення та реалізації модернізаційних реформ [6].

Отже, у 2012 р. не вдалося забезпечити спрямування інвестиційної діяльності на вирішення завдань структурної перебудови. Приріст інвестицій у січні – вересні 2012 р. забезпечено, насамперед, сферами будівництва (приріст становив 47,4%), транспорту (28,4%), торгівлі (32,1%), а також паливно-видобувною та окремими галузями

переробної промисловості. Відновились також високі темпи зростання інвестицій у фінансову діяльність (37,5%). За результатами січня – вересня 2012 р. 32,5% промислових інвестицій було спрямовано у добувну промисловість, з них 22,9% – у добування паливно-енергетичних корисних копалин, 24,1% становила частка виробництва електроенергії, газу та води, 10,4% – металургії. Водночас, низьке інвестиційне забезпечення переробних галузей (зокрема, лише 7,9% промислових інвестицій було спрямовано у машинобудування) формує ризики для удосконалення структури економіки шляхом підвищення частки високотехнологічних виробництв [7].

У 2012 р. знизилась активність залучення іноземних інвестицій в українську економіку.

Так, за даними Державної служби статистики України, приріст прямих іноземних інвестицій в Україну в 2012 р. становив 4,129 млрд дол., скоротившись порівняно з 2011 р. на 431 млн дол., або на 10,6% (приріст прямих іноземних інвестицій у Україну в 2011 р. дорівнював 4,56 млрд дол., скоротившись порівняно з 2010 р. на 2,3%). Станом на початок 2013 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну досяг 64,044 млрд дол., зокрема 54,462 млрд дол. акціонерного капіталу (на 8,2% більше порівняно з попереднім роком і 1199,3 дол. в розрахунку на душу населення), а також 9,582 млрд дол. боргових інструментів [8].

Структура залучення іноземних інвестицій за видами економічної діяльності свідчить про збереження тенденції 2011 р. щодо переорієнтації іноземних інвесторів на виробничу сферу економіки. У промисловість було вкладено майже 73% сумарного припливу коштів (1894 млн дол. США), що майже вдвічі більше, ніж у січні – вересні 2011 р. При цьому з усього обсягу ПІІ, що надійшли в промисловість, 82,6% було вкладено лише у дві галузі: харчову промисловість і сферу виробництва та розподілення електроенергії, газу та води. Активним було також інвестування у сферу торгівлі (10,6% загального обсягу приросту ПІІ, або 275,5 млн. дол. США), транспорт та зв'язок (12,9%, або 263,5 млн дол. США). Водночас уповільнення у 2012 р. темпів зростання практично у всіх основних галузях промисловості, погіршення умов зовнішньої торгівлі та цінової кон'юнктури на сировинних ринках стримувало іноземних інвесторів нарощувати обсяги ПІІ в експортоорієнтовані галузі української промисловості, що відобразилось й на загальній динаміці ПІІ у промисловому секторі. Так, у металургійне виробництво було вкладено лише 1,5%, а в машинобудування – 2,2% від обсягу ПІІ в промисловість [9].

Таким чином, є підстави стверджувати, що в економіці України основними галузями, в які вкладаються інвестиції, зокрема іноземні, залишаються низькотехнологічні, енергоємні сфери виробництва та послуг і одночасно відсутня зацікавленість інвесторів у вкладанні коштів у галузі та підприємства інноваційного спрямування. А отже, інвестиційні процеси в економіці України не виконують функції стимулювання її переходу до інноваційної моделі розвитку, що свідчить про недостатню ефективність та результативність державного регулювання інноваційного розвитку національної економіки.

Складна економічна ситуація в Україні та низька результативність державної інноваційної політики не сприяють також довготривалим інвестиціям у проведення наукових досліджень та впровадження інновацій у виробництво.

Так, протягом останнього десятиліття питома вага підприємств, що впроваджували інновації, як зменшувалась – в 2005 р. до 8,2% у порівнянні з 14,8% – в 2000 р., так і збільшувалась – в 2011 р. – 12,8% (табл. 1).

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах в Україні [10]

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, од.	зокрема мало-відходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	7,1
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8

Проте цього недостатньо, щоб говорити про переорієнтацію розвитку промисловості України на інноваційний вектор, навпаки, відбувається деградація науково-технічного потенціалу та зниження конкурентоспроможності промислової продукції.

Проблеми, які виникають при здійсненні інноваційної діяльності промислових підприємств, є чинниками, які стримують впровадження інновацій. Вказані чинники умовно можна розподілити на дві групи – економічні і виробничі, серед яких є чимало факторів, які свідчать про недосконалість державного регулювання інноваційного розвитку економіки України.

Найвагомішим економічним чинником, який стримує інноваційну діяльність підприємств, є нестача власних коштів, на що вказали 81,7% від загальної кількості обстежених промислових підприємств. Окрім того, серед таких економічних чинників підприємствами вказується недостатня фінансова підтримка держави (50,9%), високі витрати на нововведення (49,3%), високий економічний ризик (32,5%), тривалий термін окупності нововведень (29,5%), низький платоспроможний попит на продукцію (25,5%). Серед виробничих чинників, які перешкоджають інноваційній діяльності підприємств, відзначалися такі: недолік інформації про нові технології, на що вказали 17,1% підприємств із загальної кількості обстежених, відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (16,7%), недолік інформації про ринки збуту (15,2%). На такий чинник, як несприйнятливості підприємства до нововведень, вказали 14,4% підприємств [11, 12], що може свідчити про те, що далеко не всі керівники розуміють необхідності виробничих змін, підвищення технологічного рівня виробництва і випуску конкурентоспроможності продукції на основі впровадження інновацій.

Тому реалізувати державну програму модернізаційних реформ у сучасних кризових умовах можна лише за допомогою системи взаємоузгоджених дій у площині інституційно-правового, грошово-кредитного, фіскального, організаційно-управлінського регулювання як складових механізму державного регулювання інноваційного розвитку економіки України, зокрема [13, 14]:

- розширення обсягів і доступності кредитного забезпечення для реального сектора економіки;
- впровадження механізмів цільового рефінансування Національним банком України комерційних банків для формування кредитних ресурсів на інвестиційні цілі;
- надання державних гарантій банкам за кредитами на інвестиційні цілі та реалізацію інноваційних проектів;
- удосконалення амортизаційної політики, збільшення обсягів амортизаційних відрахувань для здійснення інвестиційної діяльності;
- застосування прискореної амортизації до окремих галузей економіки (насамперед для підприємств, що використовують високотехнологічне обладнання, підприємств ІТ-сектора);
- застосування пільгової амортизації щодо обладнання для науково-дослідного та дослідно-конструкторського обладнання;
- зниження ставки податку на частину прибутку, який реінвестується у модернізацію основних фондів підприємств до 5 – 10%;
- стимулювання впровадження інноваційних проектів шляхом використання податкових пільг при закупівлі сучасного обладнання;
- надання податкових пільг та запровадження спеціальних податкових режимів для підприємств, що здійснюють НДДКР;
- проведення аудиту ефективності застосування спеціальних режимів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності (як вже давно існуючих – СЕЗ, ТПР, технопарків, так і недавно запроваджених – наукових парків, індустріальних парків), формування єдиної концепції їхнього розвитку;
- забезпечення державних гарантій інвестицій, залучених у високотехнологічні галузі економіки (аерокосмічну, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, біо- та нанотехнологій, створення сучасних матеріалів тощо).

Висновки

В Україні є достатньо можливостей розвитку внутрішнього ринку високих технологій, потреби якого можуть задовольнятися за рахунок вітчизняної науки. Водночас необхідно нарощувати експортний потенціал високотехнологічної і наукоємної продукції. Європейський вибір України і, відповідно, необхідність її інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище вимагають формування інноваційної моделі розвитку, в якій роль головного джерела довготривалого економічного зростання має належати науковим дослідженням і їх технологічній реалізації (а головна роль у створенні належних умов та стимулюванні інноваційних процесів має належати державі), що дасть змогу підвищити конкурентоспроможність економіки та забезпечити високий рівень життя населення.

Література

1. Інноваційна стратегія українських реформ [Текст] / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах [та ін.]. — К. : Знання України, 2002. — 336 с.

2. Жукович І. А. Інноваційна діяльність в українській економіці. Сучасний стан та проблеми / І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова // Статистика України [Текст]. — 2005. — № 11. — С. 24—28.
3. Ноговіцин О. Про інноваційний потенціал промисловості України / О. Ноговіцин // Інтелектуальна власність [Текст]. — 2004. — № 10. — С. 11—14.
4. Соціально-економічний розвиток України за січень – грудень 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
5. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності [Текст]. — К. : НІСД, 2012. — 43 с.
6. Там само. — 43 с.
7. Там само. — 43 с.
8. Инвестиции в Украину продолжают сокращаться [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://agroconf.org/content/investicii-v-ukrainu-prodolzhayut-sokrashchatsya>.
9. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності... — 43 с.
10. Наукова та інноваційна діяльність (1990 – 2011 рр.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
11. Жукович І. А. Інноваційна діяльність в українській економіці... — С. 24—28.
12. Ноговіцин О. Про інноваційний потенціал промисловості України... — С. 11—14.
13. Інноваційна стратегія українських реформ... — 336 с.
14. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності... — 43 с.

T. Vitrenko-Hrustalyova

EFFECTIVENESS OF GOVERNMENT REGULATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMY OF UKRAINE

The modern state and effectiveness of government regulation of innovative development of economy of Ukraine is analyzed. The problem aspects of government regulation of innovative development of economy are pointed out. Suggestions in relation to directions of effectiveness increasing of government regulation of innovative development of national economy are given.

Key words: effectiveness of government regulation, gross domestic product, innovative development, economy growing, innovative activity, investments.